

Батлав.

Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн яамны

Зөвшөөрч, хэрэгжүүлэхэд дүлээсэн.
“Аргал Ойл” ХХК-ний түүхтэтгэх
Захирал Д.Сансартуяа

**ГОВЬСҮМБЭР АЙМГИЙН СҮМБЭР СУМЫН НУТАГТ ДЭВСГЭРТ
БАЙРЛАХ “АРГАЛ ОЙЛ” ХХК-НИЙ “ГАЗРЫН ТОСНЫ
БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ АГУУЛАХ” –ЫН ТӨСЛИЙН
2026 ОНД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

/АЖ АХУЙН НЭГЖИЙН РЕГИСТРИЙН ДУГААР: 6309011/

Хянасан.

Байгаль орчин, Уур амьсгалын өөрчлөлтийн яамны

Боловсруулсан.

“Аргал Ойл” ХХК-ийн хөдөлмөрийн аюулгүй байдлын
Инженер Б.Цогтоо

2026 он

АГУУЛГА

НЭГ. Төслийн товч танилцуулга	3
1.1. Төслийн нэр	3
1.2. Төслийн зорилго	3
1.3. Төслийн байршил	3
1.4. Төслийн хүчин чадал, барилга байгууламж	4-8
ХОЁР. Төслийн талбай, түүний орчны байгаль орчин, нийгэм-эдийн засгийн төлөв байдлын товч тодорхойлолт	8
2.1. Төслийн талбайн цаг уурын өнөөгийн төлөв байдал	8
2.2. Агаар бохирдуулагч түгээмэл тархалттай бодисуудын тодорхойлолт	8-10
2.3. Төслийн талбайд хийсэн дуу, агаарын чанарын хэмжилт	10-11
2.4. Нефтийн бүтээгдэхүүний ууршилт	11-12
2.5. Усан орчны төлөв байдал	12-13
2.6. Хөрсөн бүрхэвчний төлөв байдал	14-16
2.7. Ургамлын нөмрөгийн төлөв байдал	16-17
2.8. Амьтны аймгийн төлөв байдал	17-18
2.9. Говьсүмбэр аймгийн Байгаль газарзүйн ерөнхий төлөв байдал	18
2.10. Говьсүмбэр аймгийн Сүмбэр сумын нийгэм, эдийн засгийн төлөв байдал	19
2.11. Нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх эерэг нөлөө	19
2.12. Нийгэм, байгаль орчинд үзүүлэх болзошгүй сөрөг нөлөөлөл	20
ГУРАВ. Төслийн гол ба болзошгүй сөрөг нөлөөллийн товч тодорхойлолт	20-23
ДӨРӨВ. Байгаль орчны менежментийн тухайн жилийн төлөвлөгөөний гол зорилт	23
ТАВ. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө	24-27
ЗУРГАА. Орчны тохижилт, нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө	28
ДОЛОО. Түүх, Соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө	29
НАЙМ. Осол, эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө	30-31
ЕС. Хог, хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө	32-33
АРАВ. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр	34-35
АРВАН НЭГ. Тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөө	36-37
АРВАН ХОЁР. Тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг нөлөөллийн бүсийн оршин суугчдад тайлагнах төлөвлөгөө	38-39
АРВАН ГУРАВ. 2026 оны Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний нэгдсэн төсөв	40

НЭГ. ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

1.1. Төслийн нэр: Говьсүмбэр аймгийн Сүмбэр сумын 1 дүгээр багийн нутаг дэвсгэр Гарын тосны бүтээгдэхүүний агуулахын 2026 оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө (БОМТ-2026)

1.2. Төслийн зорилго: Газрын тосны бүтээгдэхүүнийг хүлээн авах, хадгалах, шилжүүлэн ачих, тээвэрлэх үйл ажиллагааг гүйцэтгэх зориулалттай.

Хүснэгт 1.Төсөл хэрэгжүүлэгчийн мэдээлэл

Төслийн нэр	Газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулах
Төсөл хэрэгжүүлэгч	“Аргал ойл” ХХК
Улсын бүртгэлийн гэрчилгээний дугаар	9011733116
Регистрийн дугаар	6309011
Төсөл хэрэгжүүлэгчийн хаяг	Баянзүрх дүүргийн 26 дугаар хороо, Парайдас плаза 15 дугаар давхар
Төсөл хэрэгжүүлэгчийн утас:	77221015
Төслийн талбайн нэгж талбарын дугаар	4201000490
Газар эзэмших хугацаа	15 жил
Газрын гэрчилгээний дугаар	000000955
Төсөл хэрэгжих байршил	Говьсүмбэр аймгийн Сүмбэр сумын 1 дүгээр багийн нутаг дэвсгэр Төмөр замын гарамны баруун урд талд

1.3. Төслийн байршил:

“Аргал ойл” ХХК-ийн газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулах нь Говьсүмбэр аймгийн Сүмбэр сумын 1 дүгээр багийн нутаг дэвсгэр төмөр замын гарамны баруун урд талд дэд бүтэц, төмөр зам болон авто замын тээврийн үндсэн сүлжээтэй уялдсан үйлдвэрлэл, үйлчилгээний зориулалттай нутаг дэвсгэрт байрлах бөгөөд баруун талаараа “НИК” ХХК-ний газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулах, урд талаараа “ЦДҮС” ТӨХК-ний цахилгаан дамжуулах станц, хойд талаараа “МТ” ХХК-ний газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулах болон шатахуун түгээх станц тус тус байрладаг.

Хүснэгт 2. Газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулахын талбайн солбицол

№	Х	Ү	Урт	Цэг
1	297259.12	5135795.15	2.21	1-2
2	297261.04	5135796.23	2.86	2-3
3	297263.53	5135797.63	16.83	3-4
4	297278.20	5135805.89	231.18	4-5
5	297391.59	5135604.40	99.59	5-6
6	297304.79	5135555.55	50.39	6-7
7	297260.87	5135530.84	101.19	7-8
8	297211.23	5135619.03	12.67	8-9
9	297200.19	5135612.82	12.33	9-10
10	297189.45	5135606.77	129.99	10-11
11	297125.69	5135720.06	153.09	11-1

1.4. ТӨСЛИЙН ХҮЧИН ЧАДАЛ, БАРИЛГА БАЙГУУЛАМЖ

Нэг удаа 8 вагонцистерн хүлээн авах болон буцаан ачих зориулалттай вагон эстакадтай, нэг зэрэг 4 ш автоцистерн ачих авто эстакадтай, ачилтын 4, хүлээн авалтын 4 нийт 8 насос бүхий насосын өрөөтэй. Өөрийн эзэмшлийн 610.2 м төмөр замтай.

1.4.1. Шатахуун нөөцлөн хадгалах сав, сав парк:

БНХАУ-д үйлдвэрлэсэн газрын тосны бүтээгдэхүүн агуулах зориулалттай босоо цилиндр хэлбэрийн нийт 6 ширхэг, 8800 м³-ийн багтаамжтай савтай. Савны амьсгалах, хамгаалах клапангууд болон хэмжих люк, дээж авагч тоноглолууд бүрэн ашиглалтын шаардлага хангасан, савны тоноглолуудыг хамгаалах, үйлчилгээ хийх, шатахууны хэмжилт хийхэд зориулсан худагтай. Тус агуулах нь 2 метр өндөр бетон блокон хашаатай. Сав паркийн талбай цас борооны ус болон газрын тосны бүтээгдэхүүнээр бохирдох хольц хөрсөнд шингэхээс хамгаалах зориулалтын бетоноор хучсан, бетон далантай.

Хүснэгт 3. Сав паркийн байдал

№	Бүтээгдэхүүний төрөл	Савны тоо, ш	Савны дугаар	Савны багтаамж, мкб	Савны дүүргэлтийн хувь	Савны үл хөдлөх үлдэгдэл, тонн (хий сорох хэмжээ)	Савны төрөл	
							Ил	Далд
1	Дизелийн түлш	1	1	2000	85	34	+	
2	Дизелийн түлш	1	2	2000	85	34	+	
3	Дизелийн түлш	1	3	2000	85	34	+	
4	Дизелийн түлш	1	4	2000	85	34	+	
5	Дизелийн түлш	1	5	400	85	9	+	
6	Дизелийн түлш	1	6	400	85	9	+	
7 Нийт		6	6	8800				

Зураг 2. Газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулахын талбайн зураг

1.4.2. Агуулахын ангилал, зэрэглэл:

Газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулахын барилга байгууламжийн гал тэсвэршилтийн III зэрэглэлийн бүс. Бусад барилга байгууламжаас зай хэмжээний зөрчилгүй. Агуулахын нутаг дэвсгэрт галын автомашин орж гарах зориулалтаас 2-с доошгүй гарц төлөвлөсөн.

1.4.3. Буулгах байгууламж:

Газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулахын салбар төмөр замын урт 610 м, газрын тосны бүтээгдэхүүнийг доогуур болон дээгүүр 8 байраар 8 төхөөрөмжөөр, гар удирдлагаар буулгана. Буулгах хоолойн диаметр 100 мм. Буулгах талбай нь зориулалтын тэгш талбайтай ба 90 м-ын урт тавцан 4 шаттай, 8 м-ийн урттай 4 ш газардуулга, 16 ш 40 вт-ын гэрэлтүүлэгтэй. Коллекторын урт 86 м, диаметр нь 200 мм. Буулгах байгууламж ашиглалтын шаардлага хангасан.

Хүснэгт 4. Барилга байгууламжийн нэр үндсэн үзүүлэлт

№	Барилга байгууламжийн нэр	Хэмжээ	Тоо
1	Төмөр зам	у/м	-
2	Төмөр замын стакад	у/м	96
3	Төмөр замын төгсгөл	ш	1
4	Босоо ган сав V=2000 м3	ш	4
5	Босоо ган сав V=2000 м3 /өргөтгөл/	ш	4
6	Ослын сав V=5 м3	ш	4
7	Савны паркийн далан	у/м	346
8	Далангаар гарах шат	ш	4
9	Насос станц	ш	1
10	Конторын барилга	ш	1
11	Авто ачих эстакад	ш	3
12	Шатахуун ачих талбай	м ²	486
13	Галын ус, хөөсний насос станц	ш	1
14	Галын усан сан V=250м3	ш	2
15	Галын машин зам	м ²	2360
16	Технологийн машин зам	м ²	3167
17	Савны паркийн бетон талбай	м ²	3363
18	Харуулын байр	ш	1
19	Автомашинны хаалга	ш	1
20	Явган хүний хаалга	ш	1
21	Ууршуулах талбай	м ²	600
22	Шаврын талбай	м ²	156
23	Төмөр бетон хашаа	у/м	700
24	Ачаа шалгах тавцан	ш	1
25	Трансформатор	ш	1
26	8 автомашины гараж	ш	1
27	Тосны агуулах	ш	1
28	Дээж хадгалах байр	ш	1
29	Ачаа шалгах талбай	ш	1
30	Авто ачих байгууламжийн саравч	ш	1

1.4.4. Технологийн дамжуулах хоолой:

Технологийн дамжуулах шугам хоолой тл байрлалтай, бүтээгдэхүүн төрөл тус бүрийн шугам хоолой ил байрлалтай, 67м урт 150- 200 мм диаметртэй. Хаалт, арматур болон бусад тоног төхөөрөмжүүд ашиглалтын шаардлага хангасан.

1.4.5. Шахуургын станц:

Насос нь газрын тосны бүтээгдэхүүн хүлээн авах 160 м³/цаг хүчин чадалтай, ISWB150-160/2 маркийн 4 ширхэг, ачих насостой. Насос станц нь зориулалтын байртай, агааржуулагч, салхивчтай, гэрэлтүүлэг зориулалтын буюу гал, тэсрэлтээс хамгаалагдсан. Гал унтраах зориулалтын хэрэгсэлтэй. Ашиглалтын шаардлага хангасан.

1.4.6. Газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулахын лаборатори:

Газрын тосны бүтээгдэхүүний чанарыг “Лекс Ойл” ХХК-ийн MNS ISO/IEC 17025:2018 стандартаар итгэмжилгэгдсэн лабораторитой гэрээгээр хамтран ажилладаг.

1.4.7. Гал унтраах аюулгүй ажиллагаа:

Галын аюулгүй байдалд зориулсан 500м³-ийн багтаамжтай галын усан сантай, 5 ш галын сараатай, тоног төхөөрөмжүүд ашиглалтын шаардлага хангасан. Газрын тосны бүтээгдэхүүн хадгалах зориулалтын босоо цилиндр 4ш-2000м³ багтаамжтай сав түс бүр галын хөргөлтийн болон хөөсний (камер) систем тоноглогсон. Зориулалтын 10 ш савтай хөөсний (пошиг 200л*10=2000) нөөцтэй. Галын анхан шатны багаж хэрэгслүүдтэй. 2 ширхэг галын хана гидранттай. 44*24м ууршуулах, 11*17 лагын талбайтай. Дотоодын харуул хамгаалалттай 3 ээлжээр 24 цагаар ажилладаг.

1.4.8. Ачих байгууламж:

Авто ачих байгууламж 2 ш нийт 8-н авто цистернд зэрэг ачих хүчин чадалтай. ОХУ болон БНХАУ-д үйлвэрлэгдсэн ачих гар болон бусад тоног төхөөрөмжөөр тоноглогдсон.

1.4.9. Камерын хяналт:

Газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулахын гадна талбайд 17 ш, агуулахын байранд 2 ш суурилагдсан, 24 цагийн хяналттай ажилладаг.

1.4.10. Зам харилцаа:

АН-3 Сайншанд-Чойр чиглэлийн төв замаас 1620 м-ийн зайд, ойролцоох хатуу хучилттай замаас 22.5 м-ийн зайд орших ба зам харилцаатай бүрэн холбогдсон байна.

1.4.11. Дулаан хангамж:

Төслийн дулаан хангамжийг 380 квт-ын цахилгаанаар ажилладаг эрчим хүчний хэмнэлттэй халаалтын систем буюу бойлер болон халдаг тосон тенийн халаагуураар агуулахын байрыг дулаанаар хангаж ажилладаг.

1.4.12. Усан хангамж:

Төсөл хэрэгжүүлэгч нь 2020 онд “Баян-Ус” ХХК-наар ахуйн хэрэгцээнд зориулж, 100 метрын гүнд өрөмдөж гаргуулсан /ординат N-46°20'43.8", E-108°21'50.9"/, хоногийн 0,8л/сек (69.12м³/хон) гүний худагнаас хэрэгцээгээ хангадаг.

1.4.13. Төслийн хог хаягдал:

Төсөл хэрэгжүүлэгч нь Говьсүмбэр аймгийн Сүмбэр сумын иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын тогтоолын дагуу “Тохжилт Сүмбэр” ОНӨААТҮГ-тэй гэрээ байгуулан сар бүр хог хаягдлын хураамжийн төлбөрийг төлөн ахуйн хог хаягдлыг тээвэрлүүлж байна.

1.4.14. Аюултай хог хаягдал:

Төсөл хэрэгжүүлэгч “Аргал Ойл” ХХК нь газрын тосны бүтээгдэхүүн санамсаргүй асгарсан тохиолдолд шингээж авсан цаас, алчуур, бохирдсон бээлий, түлштэй харьцсан цаас, даавуу, элс, шороо, шүүлтүүр зэрэг аюултай хог хаягдлыг аюултай хог хаягдлыг тээвэрлэж устгах тусгай зөвшөөрөл бүхий “Элмент” ХХК-тай гэрээ байгуулан устгуулдаг.

1.4.15. Ахуйн хог хаягдал:

Ахуйн хэрэглээнээс гарсан цаас, сав, баглаа, боодол, нэг удаагийн аяга, таваг, халбага, амны цаас, гялгар уут, бичгийн хэрэгслийн цаас, амны алчуур, хүнсний бүтээгдэхүүний цаасан сав баглаа боодол гэх мэт хог хаягдлыг тусгай зориулалтын тагтай төмөр саванд ангилан ялгаж, “Тохжилт Сүмбэр” ОНӨААТҮГ-тай жил бүр хог хаягдал тээвэрлэх гэрээг байгуулан тээвэрлүүлж ажилладаг.

ХОЁР. ТӨСЛИЙН ТАЛБАЙ, ТҮҮНИЙ ОРЧНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГЭМ- ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ

2.1. Төслийн талбайн цаг уурын өнөөгийн төлөв байдал:

Говь, тал хээрийн бүсийн уур амьсгалын онцлог нь чийг бага, дулаан их байдаг. Дулааны горим жилийн дундаж температур их нутгаар +1- +3,50 С-ийн хооронд хэлбэлзэнэ. Жилд унах хур тунадасны хэмжээ 50-100 мм, гэхдээ ур бороо голдуу аадар борооны байдалтай унадаг.

Уур амьсгалын бас нэг онцлог нь салхины хурд ихтэй бөгөөд дундаж хурд нь 3,5 м/сек, хамгийн их нь 34 м/сек байдаг. Говьсүмбэр аймаг төвийн бүсийн зүүн өмнөд хэсэгт говь тал-хээр хосолсон нутагт оршдог.

2.1.1. Агаарын температур:

Монгол орны хуурайвтар, хуурай, хүйтэн хүйтэвтэр уур амьсгалын ангид хамрагдах бөгөөд агаарын дундаж температур олон жилийн дундаж болон 2001-2019 оны хооронд 19 жилийн дунджаар 2.0°C байна. Агаарын дундаж температур нь дулааны улиралд 21.2 хэм дулаан, хүйтний улиралд -19.6 хэм хүйтэн байдаг. Агаарын хамгийн их температур 7 сард 39.6°C халуун, 1 сард 39.5°C хүрч хүйтэрч байсан.

2.1.2. Хур тунадас:

Олон жилийн дунджаар жилд 200,5 мм тунадас орж байсан бол 2001-2019 оны дунджаар 118.3 мм болж 82.2 мм-ээр буурсан байна. Нийт тунадасны 70 хувь нь дулааны улиралд орсон байна.

2.1.3. Чийгшил:

Чийгшлийн коэффициентыг /Мезенцев В.С 1973/ тооцоолсон дүнгээс үзвэл 1991-2012 оны хоорондох 22 жилийн 12 жил нь чийг дутмаг, 9 жил нь гандуувтар, 1 жилд гандуу нөхцөл байсан байна. 2009-2019 оны хооронд 10 жилийн харьцангуй чийггилийн дундаж 54.4 хувь байна.

2.1.4. Салхи:

Салхины хурдны хэмжээг авч үзэхэд жилийн дундаж хурд 3,4 м/с байсан бол 2006-2012 он буюу 7 жилийн дунджаар 6.2 м/с болж нэмэгдсэн байна. Салхины хурд 5-6 м/с-ээс дээш болоход агаарт нарийн ширхэгтэй тоос хийсэх нөхцөл үүсдэг. 2009-2019 он буюу сүүлийн 10 жилийн дунджаар 3.6 м/с байсан. Салхины хурд их байх нь хуурайшилт, хөрсний өнгөн үеийн доройтол, агаарын тоосжилт үүсэх нөхцөл бүрдэж байдаг.

2.2. Агаар бохирдуулагч түгээмэл тархалттай бодисуудын тодорхойлолт:

Хот суурин газрын агаарын чанарын хяналт шинжилгээнд ихэвчлэн түлшний шаталтаас үүдэлтэй зарим бохирдуулагч бодисуудыг сонгон тодорхойлдог. Эдгээрээс хамгийн түгээмэл илэрцтэй бохирдуулагч бодисууд нь тоос тоосонцор, хүхэрлэг хий, азотын давхар исэл, нүүрстөрөгчийн дутуу исэл юм.

2.2.1. Хүхэрлэг хий SO₂ - Өнгөгүй, хурц үнэр, амттай, урвалд идэвхтэй ордог хий. Нүүрс, газрын тос зэрэг хүхэр агуулсан бүх төрлийн түлшний шаталт, металл боловсруулах үйл ажиллагааны дүнд үүсдэг. Орчны агаар дахь хүхэрлэг хийн агууламж нэмэгдэх нь олон талын сөрөг нөлөөлөлтэй ба өндөр агууламжтай үед гуурсан хоолойн багтраа өвчтэй

хүмүүс гадаа биеийн хүчний ажил хийж байгаа үед хүхрийн давхар исэлд их өртөмтгий байдаг. Гол нөлөө нь амьсгалын замыг нарийсгадаг бөгөөд шуухитнах, амьсгаа давчдах зэрэг шинж тэмдгүүд илэрдэг. Хүхрийн давхар исэл нь амьсгал цочроосноос найтаах, ханиах зэрэг физиологийн хариу үйлдэл үзүүлэх бөгөөд сөрөг нөлөө зогсоход уушгины үйл ажиллагаа цагийн дотор хэвийн байдалд ордог. Хүхрийн давхар ислийн архаг нөлөө нь амьсгалын замын өвчний тохиолдлыг ихэсгэх, уушгины хамгаалах механизмыг бууруулах, зүрх судасны архаг өвчнийг сэдрээдэг. Зүрх судасны өвчтэй болон уушгины архаг өвчтэй хүмүүс, түүнчлэн хүүхдүүд, өндөр настнууд архаг нөлөөнд өртөмтгий байдаг. Мөн хүчиллэг тунадас (H_2SO_4) үүсгэх зэргээр хүний эрүүл мэнд, хүрээлэн буй орчин, дэд бүтэц зэрэг бүхий л салбарт сөргөөр нөлөөлдөг.

2.2.2. Азотын давхар исэл NO₂ –Азотын давхар исэл нь азот агуулсан түлшний шаталт болон өндөр температурт шаталтын бүтээгдэхүүн бөгөөд ихэвчлэн шаталтын үеийн дулаан шингээх урвалын үр дүнд үүсдэг өнгөгүй, үнэргүй хий бөгөөд агаар мандалд бор шаргал өнгөтэй болдог. Азотын давхар исэл нь уушгины эдийг цочроох ба амьсгалын замын халдварт өртөмтгий байдлыг нэмэгдүүлдэг. Азотын давхар исэл нь амьсгалын замын өвчний тохиолдлыг ихэсгэх, гуурсан хоолойн багтраа болон үрэвсэлтэй хүний мэдрэгшлийг нэмэгдүүлэх, уушгины хамгаалах механизмыг бууруулах, зүрх судасны архаг өвчнийг сэдэрэх нөлөөтэй. Зүрх судасны, уушгины архаг өвчтэй хүмүүс, түүнчлэн хүүхдүүд, өндөр настнууд архаг нөлөөнд өртөмтгий байдаг.

2.2.3. Тоосонцор (PM1.0, PM2.5, PM4.0, PM10, нийт тоос TSP) - Агаарын чанарын судалгаанд тоос тоосонцор гэдэг нь маш өргөн хүрээг хамарсан ойлголт бөгөөд үүсэж буй эх үүсвэр, агаар мандал дахь физик химийн урвалаас хамаараад маш жижиг буюу нано хэмжээнээс эхлээд хэдэн арван микрон хүртэлх ширхэглэгийн хэмжээтэйгээр илэрдэг.

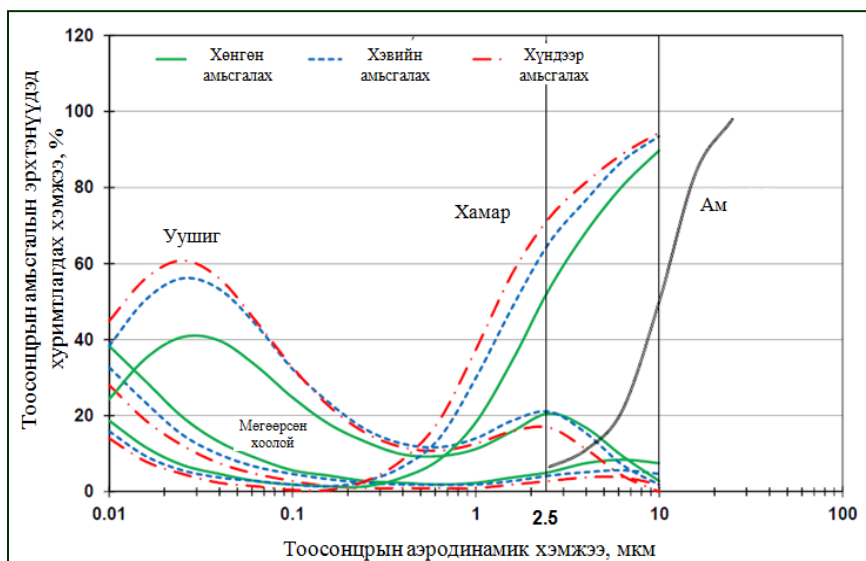
Зураг 3. Агаар мандал дахь тоосонцруудын харьцангуй агууламж

2.2.4. Байгалийн эрдэс минералууд болон биологийн гаралтай тоос тоосонцор харьцангуй том ширхэглэгийн хэмжээтэйгээр агаар мандалд илэрдэг бол бүх төрлийн түлшний шаталтаас үүдэлтэй тоосонцор нь хэмжээний хувьд маш жижиг байхаас гадна хортой химийн элементүүдийг агуулж байдаг. 10 микроноос том ширхэгтэй тоос тоосонцор нь хамар ам, мөгөөрсөн хоолойд баригдаж гадагшилдаг бол 10 микроноос бага диаметртэй тоос /PM10/-ны ширхгүүд нь эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлдэг. Тухайлбал, 2.5-10 микрон

диаметр бүхий тоосны ширхгүүд нь уушгины мөгөөрсөн хоолой болон хялгасан судлуудад хуримтлагдах, харин 2.5 микроноос бага диаметртэй ширхэгүүд нь уушгины цулцангуудад шигдэх аюултай байдаг.

Зураг 4. Агаар дахь тоосонцорын ширхгийн хэмжээнээсээ хамааран хүний амьсгалын эрхтэнүүдээр шүүгдэж хуримтлагдах хэмжээ

2.3. Газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулах дээр 2 цэгт агаарын хэмжилтийг Dust trak II багажийг ашиглан азотын давхар исэл-NO₂ (0-1 мг/м³), хүхэрлэг хий-SO₂ (0-10 мг/м³) нарийн ширхэглэгт тоосонцор, PM_{2.5} (0-1000 мг/м³), том ширхэглэгт тоосонцор, PM₁₀ (0- 1000 мг/м³)-ийг хэмжсэн бол орчны дуу шуугиан болон бичил цаг уурыг MS6300 Environment Multimeter багаж ашиглан хэмжив.

Зураг 5. Төслийн талбайд хийсэн дуу агаарын чанарын хэмжилт

Хүснэгт 5. Агаарын хэмжилт хийсэн цэг, хэмжилтийн мэдээ

Хэмжилт хийсэн цэг	SO2	NO2	PM 10	PM 2.5
Агуулах	128	56	21	14
Оффис	119	58	16	11
Тээвэрлэлтийн зам	152	94	67	26
MNS 4585:2025	450	200	100	50

2.4. Нефтийн бүтээгдэхүүний ууршилт:

2.4.1. Агуулахын үйл ажиллагааны явцад хүний үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй агаар бохирдуулагч эх үүсвэрийн нэг нь нефтийн бүтээгдэхүүний ууршилт юм.

2.4.2. Их бага амьсгал:

Их амьсгал ба бага амьсгал нь шатамхай шингэн буюу газрын тосны бүтээгдэхүүн хадгалах, ашиглах үед ялгарах уур, хийтэй холбоотой бөгөөд их бага амьсгал ямар үед агаарт ялгарч болохыг тооцоолов.

Хүснэгт 6. Их бага амьсгал түүний ялгаа, ялгарах шалтгаан

№	Шинж	Их амьсгал	Бага амьсгал
1	Шалтгаан	Температур, даралтын өөрчлөлт (байгалийн нөхцөл буюу тухайн өдрийн нарны гийгүүлэлт, эрчим гадна орчны температур үргэлжлэх хугацаа)	Сав дотор түлш нэмэх, авах (үйл ажиллагааны нөлөө буюу газрын тосны бүтээгдэхүүнийг ачих буулгах)
2	Ялгарах хэмжээ	Их хэмжээтэй ялгарч болох бө улирлын болон өдөр шөнийн температурын хэлбэлзэлтэй холбоотой	Харьцангуй бага боловч тогтмол үйл ажиллагаанаас хамаарна
3	Хяналтын арга хэмжээ	Савны амьсгалын клапан, хөвөгч дээвэртэй сав, уур конденсацын систем	Газрын тосны бүтээгдэхүүнийг дүүргэх, хоослох үеийг удаашруулах, уур цуглуулагч систем ашиглах
4	Жишээ	Өдрийн туршид нарны гэрлээс болж савны доторх шингэн халж эзлэхүүн нэмэгдэх үед савнаас уур агаарын холимог шахагдаж гадагш гардаг. Мөн шөнийн цагаар хөрөхөд сав руу гадаад агаараас дахин орж “амьсгал” авах буюу агаараар дахин дүүрдэг.	Түлш сав руу шахах үед агаарыг шахаж гаргах, эсвэл түлш авахад агаараар нөхөгдөх процесс.

Агаарт дэгдэх нэгдлүүд, хүлцэх агууламж:

2.4.3. Нефтийн бүтээгдэхүүн агаарт ууршихад хүний биед хортой олон тооны дэгдэмхий бодисууд ялгаруулдаг ба хүлцэх хэмжээнээс хэтэрсэн тохиолдолд хүний биед сөрөг нөлөөллүүдийг үзүүлдэг байна. Агаарт бензиний уур 0.03% болсон үеэс хүн мэдэрч эхлэх ба ийм агаараар хүн удаан амьсгалбал мэдрэлийн олон хэлбэрийн гэмтэл, булчин сулрах, ядрах, эцэж турах, хоолонд муудах зэргээр өвчилнө. Хэрэв агаарт бензиний уур 0.07-0.28% хүртэл хүн 15 минутад, 1.15- 2.20% хүртэл 3 минут 2.2%-иас дээш гарвал 10-22 секундэд хордож цаашилбал үхэлд хүргэх аюултай байдаг.

Хүснэгт 7. Нефтийн бүтээгдэхүүнд байдаг зарим нэгдлүүдийн үзүүлэх нөлөөлөл

Нүүрстөрөгчид	Нефтийн бүтээгдэхүүний ууршилтаас үүссэн нүүрстөрөгчийн компонентууд нь юуны өмнө төв мэдрэлийн системийг гэмтээж ялангуяа дунд тархийг гэмтээхээс гадна зүрх судасны системийн үйл ажиллагааг доголдуулж, цусан дахь эритроцит, гемоглобины хэмжээг багасгадаг.
Бензин	Энэ нь голчлон төв мэдрэлийн системийг гэмтээх, зүрх судасны үйл ажиллагааг доголдуулахаас гадна элэгний үйл ажиллагаа, организмын иммунобиологийн идэвхийг сааруулна. Бензиний ууршилт 10мг/м^3 болсон үед мэдрэгдэх бөгөөд зөвшөөрөгдөх дээд агууламж нь 1.5мг/м^3 байдаг.
Вензол	Энэ нь мансууруулах бодисын төрөлд багтах ба хүний мэдрэлийн систем, цусыг хордуулах агаад их тунгаар удаан үйлчилбэл мэдрэл саатах хүртэл нөлөөлөл үзүүлнэ. Хүлцэх агууламж 2.4мг/м^3 байна.
Хүхэртустөрөгч	Энэ нь төв мэдрэлийн системийн гэмтээх үйлчилгээтэй бөгөөд 1000мг/м^3 –ээс дээш агууламжаар үйлчилбэл үхэлд хүргэх аюултай. Агаарт байж болох хүлцэх хэмжээ 0.008мг/м^3 болно.
Хүхрийн диоксид	Энэ нь дээд мэдрэлийн системийн гэмтээх үйлчилгээтэй бөгөөд их тунгаар төдийгүй бага тунгаар удаан амьсгалбал амьсгалын замын эрхтнүүдийг гэмтээнэ. Нэг удаагийн хамгийн дээд агууламж 3мг/м^3 , хоногийн зөвшөөрөгдөх дээд агууламжийг 0.085мг/м^3 байхаар нормчилно
Бенз (а) пирен	Энэ нь химийн канцероген бодис юм. Агаарт байж болох хүлцэх дээд хэмжээ нь 0.1мг/100м^3 -ээс бага байх ёстой.

2.5. Усан орчны төлөв байдал

2.5.1. Газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулахын үйл ажиллагааны хувьд усны хэрэглээ нь үндсэн технологийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх зориулалттай бус бөгөөд гол төлөв:

- ажиллагсдын ахуйн хэрэглээ;
- ариун цэврийн хэрэгцээ;
- цэвэрлэгээ;
- ногоон байгууламжийн усалгаа;
- галын аюулгүй байдлын зориулалт зэрэгт хамаарна.

2.5.2. Газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулахын үйл ажиллагааны үед гадаргын болон газрын доорх усанд шууд нөлөөлөх үндсэн эрсдэл нь газрын тосны бүтээгдэхүүний асгаралт, нэвчилт болон шатахуунаар бохирдсон хурын ус хөрсөнд нэвчих явдал юм.

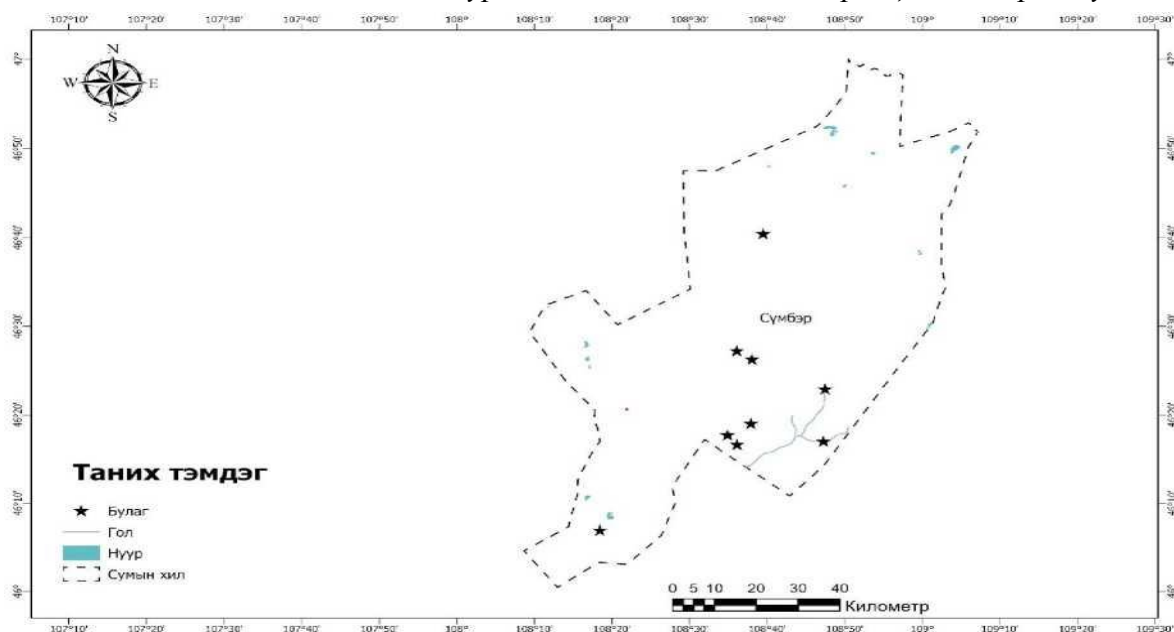
2.5.3. Иймээс газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулахын усны хамгааллын үндсэн зарчим нь шатахуун болон тослог бохирдолтой усыг байгальд шууд нийлүүлэхгүй байх, технологийн талбайгаас гарах бохирдсон урсацыг зориулалтын байгууламжаар дамжуулан цуглуулах, хянах явдал юмаа.

Хүснэгт 8. Усан орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээ

№	Нөлөөллийн хэлбэр	Нөлөөллийг үнэлэх үзүүлэлт								Нөлөөллийн түвшин
		Н	A1	A2	A3	B1	B2	C1	Σ	
1	Үер, хур бороо, гал түймэр, аянга цахилгаан зэрэг байгалийн гамшигт үзэгдэл тохиолдох үед аливаа аюул ослоос шалтгаалан нефтийн бүтээгдэхүүнийг хүлээн авах, хадгалалт, түгээлт үйл ажиллагаанаас, нефтийн бүтээгдэхүүн асгарах улмаар гадаргын усанд орох, гадаргын ус хур борооны урсан өнгөрөх урсцыг бохирдуулах	-1	2	2	1	1	2	3	-12	Дунд
2	Хадгалалтын горим алдагдах, Нефтийн бүтээгдэхүүн савнаасаа асгарсан, шүүрсэн, нэвчсэн эсэхийг сайн нягтлалгүйгээр агуулахад хадгалах, хатуу хог хаягдлыг зориулалтын хог хаягдлыг цэгт төвлөрүүлээгүйгээс хур борооны усаар угаагдах	-1	2	2	1	1	1	2	-8	Бага
3	Газрын тос, түүний бүтээгдэхүүний агуулахын хаягдал усыг хурын ус зайлуулах цооногоос өөр талбайд хаях	-1	2	1	1	1	1	1	-8	Бага
Дүгнэлт		Дурдсан нөлөөллүүдийн 66.7% нь байгаль орчинд бага зэргийн нөлөөлөлтэй, 33.3% нь дунд зэргийн нөлөөлөлтэй байна.								

Тус газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулахтай ойролцоо гадаргын усны сүлжээ байхгүй.

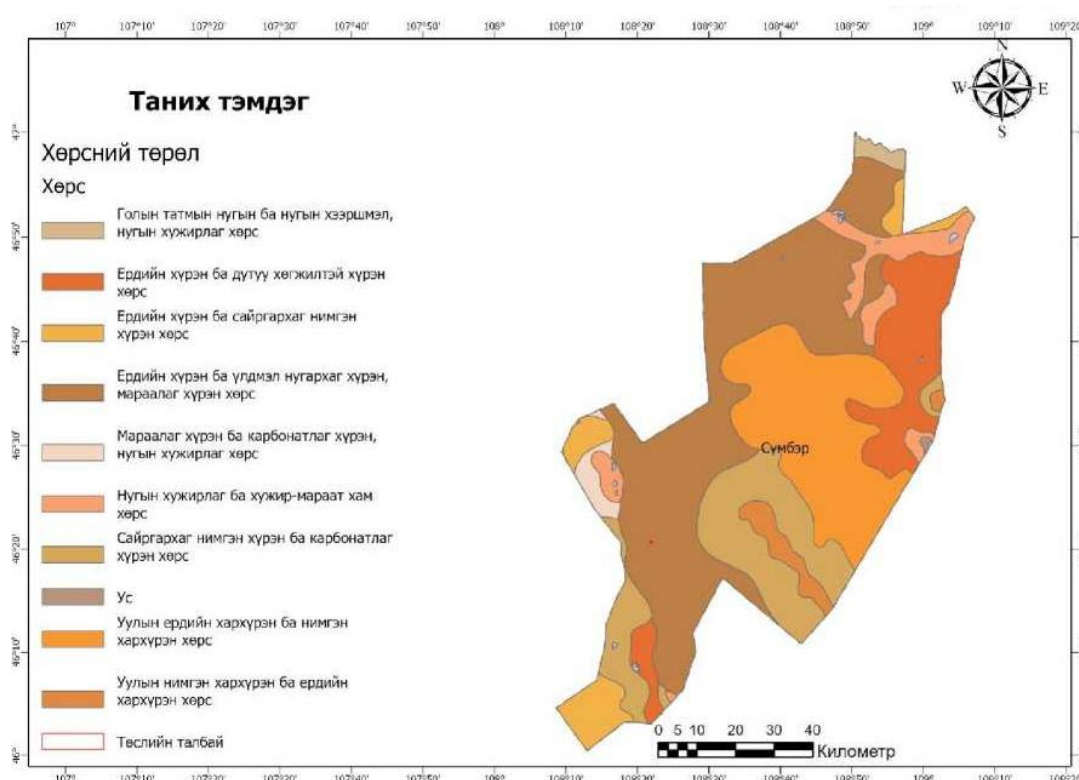
Зураг 6. Төслийн талбайн ойролцоох гадаргын ус

Төслийн талбайд ус хангамж, аюулгүй байдлын усан санг дүүргэх зориулалттайгаар ашигладаг 1 ширхэг худагтай.

2.6. Хөрсөн бүрхэвчний төлөв байдал

2.6.1. Сүмбэр сумын нутаг дэвсгэр нь тал хээрийн бүсэд орших бөгөөд уул, гүвээ толгод бүхий тэгшивтэр гадарга зонхилно. Төслийн талбай нь үйлдвэрлэл, агуулахын зориулалтаар ашиглагдаж байгаа тул байгалийн гадаргын төлөв байдал тодорхой хэмжээнд өөрчлөгдсөн байна.

Хүснэгт 9. Хүнд металлын агуулгын харьцуулалт (MNS 5850:2019)

Элемент	Агуулга (мг/кг)	Хүлцэх хязгаар
Zn	39.36	300.0
Pb	14.93	100.0
Cd	<1.0	3.0
Cr	16.44	150.0
Ni	14.51	150.0
Cu	12.00	100.0

2.6.2. Бүх үзүүлэлт MNS 5850:2019 стандартад нийцсэн, хэтрэлтгүй. Бохирдол илрээгүй. Хөрсний нийт давсжилт, цахилгаан дамжуулах чанар бага, уусмалаар илэрсэн натри, хлор, сульфат, бикарбонат ионуудын агууламж байгалийн гаралтай суурь үзүүлэлтэд дөхсөн байна.

2.6.3. Хөрсний судалгааны үр дүнгээс харахад хөрс нь хүнд металл болон бусад органи нэгдлээр бохирдоогүй. Мөн төслийн талбайн нь хүн болон тээврийн хэрэгийн нөлөөгөөр талхлагдсан учир сул шороо агаарт дэгдэх эрсдэл үүссэн байна.

2.6.4. Нефтийн бүтээгдэхүүний алдагдал, агаар мандал дахь ууршилтын хэмжээнээс хамаарч тухайн орчны хөрс бүрхэвчид дараах нөлөөллийг үзүүлнэ.

Үүнд:

- Хөрсний ялзмагийн бодисын хэмжээг багасгах
- 4 этилт хар тугалга бий болгон бохирдуулагч эх үүсвэр болох
- Хөрсөн дэх нефть бүтээгдэхүүний зардлаас үүдэн ургамлын өсөлт зогсох
- Ургамлын эд, эс мутацад орох
- Хөл газрын, ургамал зарим хогийн ургамлын акселераци бий болох
- Эцэстээ, тухайн орчин дахь хөрс, ургамлын бүрхэвч устахад хүрнэ.

2.6.5. Нефтийн бүтээгдэхүүнийг тээвэрлэх, хадгалах, түгээх үйл ажиллагааны явцад технологийн болон техникийн осол, гэмтэл хүний санамсар болгоомжгүй үйл ажиллагаанаас үүдэн шатахуун алдагдах явцад хөрсөнд шүүрэлт, нэвчилт явагдаж хөрс, хөрсний ус бохирддог. Нэвчилтийн ерөнхий хэлбэр нь гадаргууд перпендикуляр чиглэлд хамгийн их (радиал хэлбэрээр) бусад чиглэлд харьцангуй түүнээс бага байх бөгөөд нефтийн бүтээгдэхүүний төрөл, хөрсний литологи бүтцээс хамааран нэвчилтийн хурд тархах хүрээ янз бүр байна.

2.6.6. Газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулахын хувьд хөрсөнд үзүүлэх гол сөрөг нөлөөлөл нь шатахуун, тос тосолгооны материал асгарах, нэвчих, бохирдсон шингэн хөрсөнд нэвтрэх явдал юм. Иймд хөрсний хамгааллын үндсэн арга хэмжээ нь:

- шатахуун асгарахаас урьдчилан сэргийлэх;
- сав, шугам хоолойн битүүмжлэлийг тогтмол шалгах;
- асгаралтыг богино хугацаанд илрүүлэх;
- асгарсан бүтээгдэхүүнийг зориулалтын материалаар шингээж цэвэрлэх;
- бохирдсон хөрсийг тусгаарлан хадгалах;
- шаардлагатай үед лабораторийн шинжилгээ хийх;
- бохирдсон хөрсийг зохих журмын дагуу цэвэрлэж, нөхөн сэргээх явдал байна.

Хүснэгт 10. Хөрсөн бүрхэвчид нөлөөлөх байдлын үнэлгээ

№	Үйл ажиллагаа	Боломжит /Болзошгүй нөлөөлөл	Нөлөөллийн үр дагавар	Нөлөөллийн тохиолдох магадлал/ давтамж	Зэрэглэл	Нөлөөллийн үнэлгээ
1	Газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулах	Газрын тосны бүтээгдэхүүн хүлээн авах, хадгалах, түгээхэд, асгарах	2-ДУНД ЗЭРЭГ	С-БОЛЗОШГҮЙ	C1	Дунд
2	Ажилчдын байр, агуулах	Хөрс хог хаягдлаар бохирдох	1-ХӨНГӨН	D-БАГА	D2	Бага

2.6.7. Төслөөс газрын гадарга, хэвлийд нөлөөлж болзошгүй нийт 2 үйл ажиллагааг бүртгэж тэдгээрээс бий болох 3 төрлийн сөрөг нөлөөллүүдийн эрчим цар хүрээг үнэлэв. Нийт үнэлэгдсэн нөлөөллөөс дунд ангилалд-1, бага ангилалд-1 тус тус ангилагдав. Эдгээрийг хувиар авч үзвэл нийт сөрөг нөлөөллийн 50% нь бага, 50% нь дунд ангилалд багтсан байгаагаас харахад төслийн зүгээс газрын гадарга, хэвлийд үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл их-маш их байхаар байна. Нөлөөллийн үнэлгээний хураангуйг Хүснэгт 5-д харуулав.

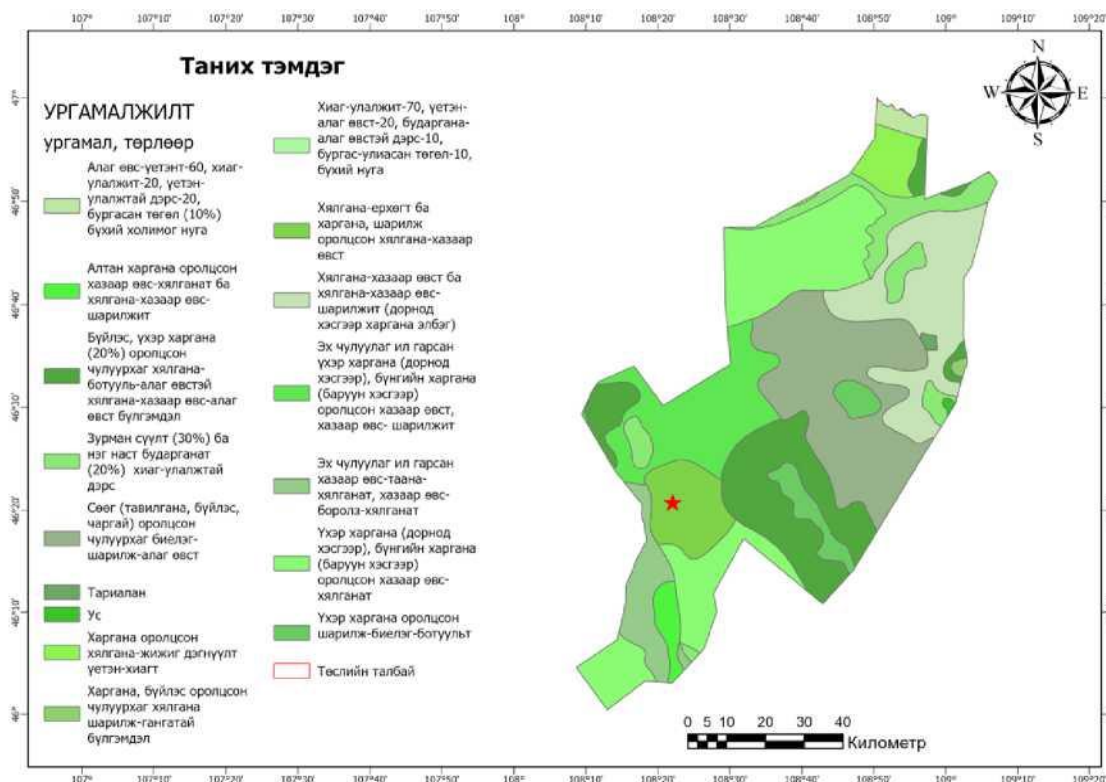
Хүснэгт 11. Хөрсөн бүрхэвчид нөлөөлөх байдлын үнэлгээний дүгнэлт

№	Төслийн үйл ажиллагаа	Нөлөөллийн үнэлгээ				Нийт
		Бага	Дунд	Их	Маш	
1	Газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулах		1			1
2	Ажилчдын байр, агуулах	1				1
Нийт (тоогоор)		1				2
Нийт (%)		50	50			100

2.7. Ургамлан нөмрөгийн төлөв байдал:

- 2.7.1.** Сүмбэр сумын нутаг дэвсгэр нь тал хээрийн бүсийн шинжтэй бөгөөд тухайн бүс нутгийн байгалийн ургамлын бүрхэвчид үетэн болон алаг өвс, агь, хялгана, хазаар өвс, дэрс, бударгана зэрэг ургамлын бүлгэм зонхилно. Говьсүмбэрийн бүс нутгийн судалгаанд хялгана, ерхөг, хиаг, хазаар өвс зэрэг үетэн болон агь, алаг өвсний бүлгэмдэл тархсан талаар мэдээлсэн байна. Хөндий болон нам хотгор хэсэгт улалж, дэрс, бударгана зэрэг ургамал зонхилох нөхцөл бүрддэг байна.
- 2.7.2.** Говьсүмбэр аймаг нь ургамалжилтын ангиллаар авч үзвэл уулын ойт хээр, хээрийн нуга, уулс хоорондын болон хөндий нам дор газрын бэлчээр, голын нуга, бэлчээр биш гэсэн ангиллуудыг багтаана.
- 2.7.3.** Төслийн талбайн зүүн, баруун хойд зүүн хэсгээр үетэн – алаг өвст, улалж-алаг өвс- үетэнт, алаг өвс-улалжит, төсөл хэрэгжих талбай орчмоор хүн болон бусад хүчин зүйлийн нөлөөнд талхлагдсан нэг наст-шарилжит, Халгай-шарилжит, гичгэнэ-халгай- шарилжит бүлгэмдлүүд тархсан байна. Өөрөөр хэлбэл нийт төслийн талбайн 60 хувийг хатуу хучилттай болгосон, үлдсэн талбайн ургамалжил агуулахын үйл ажиллагааны улмаас талхлагдсан байна.

Зураг 8. Ургамлын бүрхэвчийн тархац

Хүснэгт 12 Ургамлын нөмрөгийн нөлөөллийн үнэлгээ

№	Байгаль орчны хүчин зүйл	Нөлөөллийн оноо								Нөлөөллийн түвшин
		Н	A1	A2	A3	B1	B2	C1	Σ	
1	Байгалийн ургамалжил устгах	-1	1	1	2	1	1	1	-8	Бага
2	Агуулахын үйл ажиллагаанаас буй болох тоосжилт нь хөрсний бүрхэвч дээр буух	-1	1	1	2	1	2	1	-9	Дунд
3	Хүчтэй аадар борооны гадаргын урсац, нэл угаагдсаар ургамлын нөмрөг бохирдох, ургамлын бүрхэц багасах, зүйлийн бүрэлдэхүүний тоо цөөрөх, улмаар ургамлын нөмрөг устаж болзошгүй	-1	1	1	1	1	1	1	-7	Бага
Агуулахын үйл ажиллагаанаас ургамлын нөмрөг нөлөөлж болзошгүй нийт 4 төрлийн сөрөг нөлөөллүүдийн эрчим цар хүрээг үнэлэв. Нийт үнэлэгдсэн нөлөөллөөс бага ангилалд - 2, дунд ангилалд – 1, их ангилалд - 0 тус тус ангилагдав. Эдгээрийг хувиар авч үзвэл нийт сөрөг нөлөөллийн 33.3% дунд, 66.6% бага ангилалд багтсан байгаагаас харахад төслийн зүгээс ургамлын үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл бага гэж дүгнэж байна.										

2.8. Амьтны аймгийн төлөв байдал:

- 2.8.1.** Сүмбэр сумын нутаг дэвсгэрийн байгалийн нөхцөл нь тал хээрийн бүсэд хамаарах бөгөөд тухайн орчинд тал хээрийн экосистемд зохицсон хөхтөн, шувуу, мөлхөгч болон шавжийн бүлгийн төлөөлөл тархах нөхцөлтэй.
- 2.8.2.** Дэд бүтцийн салбарын хөгжлийг даган үйлдвэр үйлчилгээ, аж ахуй, орон сууц, гэр хороолол, тээврийн хэрэгсэл нэмэгдсэнээр эдэлбэр нутаг, хүрээлэн байгаа орчиндоо үзүүлэх сөрөг нөлөө улам бүр өссөөр байна. Ийнхүү амьтан ургамлын аймгийн экосистемийн шинж төрх алдагдаж, амьтны зүйлийн бүрдэлд хот суурин, хүний ойр орчимд амьдрах синантроп зүйлүүд голлох болжээ. Сээр нуруугүй амьтад, ялангуяа шавж, аалз хэлбэртэн байгалийн аливаа нэг биоценозод тохиолдох нийт амьтдын биомассын ихэнх хувийг бүрдүүлэх бөгөөд тухайн орчинд явагдаж байгаа бодис, энергийн эргэлт, хувирлыг хэвийн явуулах, түргэтгэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэнэ.
- 2.8.3.** Иймд хөрсний амьтдын зонхилох хэсгийн зүйл, тэдгээрийн тоо толгойн бүрэлдэхүүнд өөрчлөлт орсноор тухайн экосистемийн тогтолцоонд нөлөөлөл гарах магадлалтай. Хот суурин газрын хөдөлгөөн, хөрсний элэгдэл талхагдлаас туруутан болон хөхтөн амьтад дайжин, хөрсөнд амьдрагч ашигт шавж амьтдын тоо цөөрөх хандлага бий.
- 2.8.4.** Иймд хөрсөнд амьдардаг азот, бусад органик шим бодисыг нийлэгжүүлэхэд оролцдог микро организмын бүтэц, бүрэлдэхүүнд тодорхой хэмжээний өөрчлөлт орно. Эдгээр микро организмууд газрын дээр болон хөрсөнд хуримтлагдсан задарч амжаагүй ургамал, амьтны үлдэгдлийг задалж ялзруулан хөрсөнд шим тэжээлт бодисыг буй болгоход ихээхэн үүрэгтэй юм. Хөрсний микро организмын бүрэлдэхүүн өөрчлөгдөж үүний улмаас тэдгээрийн бодисын солилцоонд өөрчлөлт гарснаар тухайн экосистемийн бүтэц, үйл ажиллагаа ямар нэгэн хэмжээгээр сөрөг байдлаар өөрчлөгдөж болзошгүй. Тухайлбал хөрсний үржил шим буурч, ургамлын зүйлийн бүрэлдэхүүнд өөрчлөлт орсноор мал, амьтдын тэжээлийн хомсдол бий болж нутаг сэлгэх үйл явц илрэх хандлага ажиглагдана.

- 2.8.5.** Шатах, тослох материал, газрын тосны бүтээгдэхүүн хүлээн авах хадгалах, түгээх үед асгах, хатуу хог хаягдлыг ил задгай хаяхад хөрсөнд амьдрагч сээр нуруугүйтэйн, жижиг мэрэгчид, тэдгээрээр хооллогч хөхтөн, шувуудын тоо толгой цөөрөх үйл явц ажиглагдана. Амьтны аймагт үзүүлэх нөлөөллийн үнэлгээг оноот үнэлгээний аргаар боловсруулсныг доор үзүүлэв.

Хүснэгт 13. Амьтны аймагт нөлөөлөх байдлын үнэлгээ

№	Нөлөөллийн хэлбэр	Нөлөөллийн оноо								Нөлөөллийн түвшин
		Н	A1	A2	A3	B1	B2	C1	Σ	
1	Газрын тосны бүтээгдэхүүн түгээх авто машины хөдөлгөөн, хөрсний элэгдэл талхагдлаас туруутан болон хөхтөн амьтад дайжин, хөрсөнд амьдрагч ашигт шавж амьтдын тоо цөөрөх	-1	2	1	1	1	1	1	-8	Бага
2	Хөрсний үржил шим буурч, ургамлын зүйлийн бүрэлдэхүүнд өөрчлөлт орсноор мал, амьтдын тэжээлийн хомсдол бий болж нутаг сэлгэх үйл явц илрэх	-1	1	1	1	1	1	1	-7	Бага
Агуулахын үйл ажиллагаанаас амьтны аймагт нөлөөлж болзошгүй нийт 2 төрлийн сөрөг нөлөөллүүдийн эрчим цар хүрээг үнэлэв. Нийт үнэлэгдсэн нөлөөллөөс 100% бага ангилалд багтсан байгаагаас харахад төслийн зүгээс амьтны аймагт үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл дунд гэж дүгнэж байна.										

2.9. Говьсүмбэр аймгийн Байгаль газарзүйн ерөнхий төлөв байдал:

- 2.9.1.** Сүмбэр сум нь Говьсүмбэр аймгийн төвийн хэсэгт байрлах бөгөөд Улаанбаатар хотоос ойролцоогоор 235 км зайд оршино. Сум нь засаг захиргааны 6 багтай бөгөөд 1, 2, 3 дугаар баг нь сумын төвийн хэсэгт, 4, 5, 6 дугаар баг нь хөдөө орон нутагт байрладаг.
- 2.9.2.** Сүмбэр сумын нийт нутаг дэвсгэр 376,819 га бөгөөд далайн түвшнээс дээш 1,000–1,200 м-ийн өндөрт оршдог. Нутгийн ихэнх хэсэг нь тал хээрийн бүсэд хамаарах бөгөөд уул, гүвээ толгод бүхий тэгшивтэр гадарга зонхилно.
- 2.9.3.** Сүмбэр сум нь Говьсүмбэр аймгийн төвийн нутаг дэвсгэрийг хамрах бөгөөд аймгийн хэмжээнд хүн ам, үйлдвэрлэл, худалдаа үйлчилгээ, тээвэр логиستيкийн үйл ажиллагаа харьцангуй төвлөрсөн бүсэд хамаарна.
- 2.9.4.** Сүмбэр сум нь Дорноговь аймгийн Даланжаргалан, Хэнтий аймгийн Дархан, Дэлгэрхаан, Дундговь аймгийн Цагаандэлгэр, Баянжаргалан, Төв аймгийн Баянжаргалан сум болон Говьсүмбэр аймгийн Баянтал, Шивээговь сумтай хиллэдэг.
- 2.9.5.** Сүмбэр сумын нутаг дэвсгэрээр Бээжин–Улаанбаатар–Москва чиглэлийн олон улсын төмөр зам, Замын-Үүд–Чойр чиглэлийн хатуу хучилттай авто зам дайран өнгөрдөг нь газрын тосны бүтээгдэхүүнийг төмөр зам болон авто тээврээр хүлээн авах, түгээх үйл ажиллагаанд тээврийн давуу нөхцөл бүрдүүлдэг.
- 2.9.6. Төслийн талбайн орчны байршил:** Төслийн талбай нь **баруун талд** “НИК” ХХК-ийн газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулах, **урд талд** “ЦДҮС” ТӨХК-ийн цахилгаан дамжуулах станц, **хойд талд** “МТ” ХХК-ийн газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулах болон шатахуун түгээх станц, **баруун талд** төмөр замын гарам, төмөр замын тээврийн дэд бүтэц байрлана.

2.10. Говьсүмбэр аймгийн нийгэм, эдийн засгийн төлөв байдал:

2.10.1. Сүмбэр сум нь Говьсүмбэр аймгийн хүн ам, эдийн засгийн төвлөрөл өндөртэй сум бөгөөд аймгийн төвийн Чойр хотын суурьшил, үйлчилгээ, үйлдвэрлэл, тээврийн үйл ажиллагаатай нягт холбоотой.

2.10.2. 2025 оны Хүн ам, орон сууцны тооллогын мэдээллээр Говьсүмбэр аймгийн нийт хүн амын **72.8 хувь буюу 13,874 хүн Сүмбэр суманд** оршин суудаг бөгөөд Сүмбэр сумын хүн амын нягтрал аймгийн бусад сумтай харьцуулахад өндөр буюу 3.4 хүн/км² байна.

2.10.3. Сүмбэр сум нь Говьсүмбэр аймгийн төвийн сум бөгөөд 2025 оны жилийн эцсийн хүн ам, малын тооллогоор **3,987 өрх, 13,874 хүн ам**, 239,395 толгой мал тоологдсоноос 843 тэмээ, 19,747 адуу, 15,692 үхэр, 102,483 хонь, 100,630 ямаа байна. Мөн 563 малчин өрх, 271 мал бүхий өрх бүртгэгдсэн байна.

2.10.4. Сүмбэр сумын эдийн засгийн бүтэц нь төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллага, худалдаа үйлчилгээ, тээвэр, мал аж ахуй, газар тариалан, үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаанд тулгуурладаг.

2.10.5. 2025 оны мэдээллээр сумын хэмжээнд ерөнхий боловсролын 3 сургууль ажиллаж, 78 бүлэгт 2,320 хүүхэд суралцаж, 195 багш, ажилтан ажиллаж байна.

2.10.6. Сум нь Говьсүмбэр аймгийн төвийн сум тул аймгийн Нэгдсэн эмнэлэг байрладаг бөгөөд тус эмнэлэг нь 100 ортой, 130 орчим албан хаагч, 9 тасагтайгаар үйл ажиллагаа явуулдаг байна.

2.10.7. Сүмбэр сумын төвд төвлөрсөн усан хангамжийн систем ажилладаг бөгөөд 2 усны эх үүсвэр, 500 м³-ийн багтаамжтай 2 усан сангаар дамжуулан 2,000 гаруй өрх, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг усаар хангаж байна.

2.10.8. Газар тариалангийн хэмжээ харьцангуй бага бөгөөд сумын хэмжээнд нийт 7.9 га талбайд газар тариалан эрхэлдэг. Тус талбайд төмс, хүнсний ногоо болон малын тэжээл тариалдаг байна.

2.10.9. Сумын эдийн засгийн суурь нь:

- уул уурхай;
- төмөр зам, тээвэр;
- худалдаа, үйлчилгээ;
- түлш шатахууны хангамж;
- барилга;
- мал аж ахуй;
- жижиг, дунд үйлдвэрлэл зэрэг салбарт түшиглэдэг.

2.10.10. Говьсүмбэр аймгийн албан ёсны танилцуулгад аймгийн эдийн засгийн хөгжил нь ашигт малтмал, уул уурхайн салбар болон түүнийг дагасан бүтээн байгуулалт, үйлчилгээтэй нягт холбоотой болохыг дурдсан байдаг.

2.11. Говьсүмбэр аймгийн нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх эерэг нөлөө:

2.11.1. Газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулахын үйл ажиллагаа нь орон нутгийн нийгэм, эдийн засагт дараах эерэг нөлөөтэй. Үүнд:

- Шатахууны тасралтгүй хангамжийг дэмжинэ.
- Орон нутгийн тээвэр, худалдаа, үйлчилгээний салбарын хэвийн ажиллагаанд хувь нэмэр оруулна.
- Шууд болон шууд бус ажлын байр бий болгоно.
- Орон нутгийн төсөвт татвар, төлбөрөөр хувь нэмэр оруулна.
- Тээвэр, логистикийн үйл ажиллагааг дэмжинэ.
- Аж ахуйн нэгжүүдийн түлшний хэрэгцээг хангах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

2.12. Говьсүмбэр аймгийн нийгэм, байгаль орчинд үзүүлэх болзошгүй сөрөг нөлөөлөл:

2.12.1. Газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулахын үйл ажиллагаанаас нийгэм, байгаль орчинд үзүүлж болзошгүй гол сөрөг нөлөөлөл нь:

- шатахуун асгарах;
- хөрс бохирдох;
- газрын доорх ус бохирдох;
- шатахууны уур агаарт ялгарах;
- авто болон төмөр замын тээврийн хөдөлгөөнөөс дуу чимээ үүсэх;
- хог хаягдал үүсэх;
- тээврийн хэрэгслийн утаа;
- гал түймэр, дэлбэрэлт;
- томоохон хэмжээний ослын үед орчны хүн ам, ажиллагсдад эрсдэл үүсэх зэрэг болно.

ГУРАВ. ТӨСЛИЙН ГОЛ БА БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ

- 3.1. Хүрээлэн буй орчныг бохирдуулагч эх үүсвэрийг байгалийн гаралтай, хүний үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй гэж 2 ангилна. Орчны бохирдлын нэлээд аюултай эх үүсвэрт хүний үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй бохирдол ордог.
- 3.2. Газрын тосны бүтээгдэхүүн хадгалах агуулах нь газрын тос, нефть, тос тосолгооны материал хадгалах, борлуулах, тээвэрлэх гэх мэт технологийн үе шатуудыг дамждаг ба эдгээр үе шатуудын явцын үед байгаль орчны бүрэлдэхүүн хэсгүүдэд үүсэх агаарын бохирдол, ан амьтан, хөрс ургамлын хэв шинжид үзүүлэх нөлөөлөл, дуу чимээний сөрөг нөлөөлөл, техникийн хөдөлгөөн, агуулахын үйл ажиллагаатай холбоотой физик бохирдол, шатах тослох материалын хадгалалтын горим алдагдсанаас шалтгаалж үүсэх хөрсний болон гүний усны бохирдол зэрэг багтана.
- 3.3. Агуулахын төслөөс байгаль орчинд нөлөөлөх хэлбэрийг дараах байдлаар авч үзэж болно. Үүнд:
- Нефтийн бүтээгдэхүүнийг хадгалах явцад үүсэх сөрөг нөлөө,
  - Нефтийн бүтээгдэхүүнийг дамжуулах шугам хоолой, технологийн багаж тоног төхөөрөмжөөс үүсэх сөрөг нөлөөлөл,
  - Нефтийн бүтээгдэхүүнийг ачих, буулгах, тээвэрлэх үед үүсэж болох сөрөг нөлөөлөл,
  - Нефтийн бүтээгдэхүүнийг хадгалах, тээвэрлэх дамжуулах технологийн зөрчлөөс үүсэж болох сөрөг нөлөөлөл,
  - Агуулахын үйлчилгээний дэд системээс үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл орно.
- 3.4. Эдгээр сөрөг нөлөөллөөс байгаль орчин, хүний эрүүл мэндийг хамгаалах арга хэмжээг төсөл хэрэгжүүлэгч байнга авч хэрэгжүүлж байх шаардлагатай.

Хүснэгт 141. Төсөл хэрэгжих үеийн байгаль орчинд үзүүлж болзошгүй нөлөөллийн хэлбэр, үргэлжлэх хугацаа, эрчим

№	Байгаль орчны үзүүлэлт	Шууд	Шууд бус	Өөрөө зохицуулагдах	Богино хугацааны	Урт хугацааны	Буцалтгүй	Хүчтэй	Дунд зэрэг	Бага зэрэг

1. Байгалийн нөөц ашиглалт, байгаль орчны асуудал									
1	Орон нутаг физик өөрчлөлт гарах	х				х	х		х
2	Усны нөөц ашиглах	-				-	-		-
3	Усны нөөц хомсдох	х				х	х		х
4	Байгалийн дагалдах нөөц, баялаг хомсдох	х				х	х		х
5	Газрын тосны бүтээгдэхүүн хүлээн авах, хадгалах, түгээх	-				-	-	-	
6	Хатуу хог хаягдал үүсэх	х				х	х		х
7	Шингэн хог хаягдал үүсэх	х				х	х		х
8	Агаар бохирдуулагч бодис ялгаруулах	-			-		-	-	
9	Дуу чимээ, доргио чичиргээ үүсэх	-			-		-	-	
10	Ус бохирдуулах	х				х	х		х
11	Осол аваар эрсдэл үүсгэх	-			-		-	-	
12	Хөгжлийн төлөвлөгөө, бусад үйл ажиллагаатай зөрчилдөх	х				х	х		х
4. Эдийн засаг, нийгмийн асуудал									
13	Нийгэм, эдийн засгийн нөлөөлөл	+				+			+
14	Нийгмийн хариуцлага, соёлд нөлөөлөх	+				+			+
15	Ажлын байр нэмэгдэх	+				+			+
16	Хүчтэй салхи, аюул, осол	-			-		-		-
Дүн, тоогоор		16			4	12	13		8
Дүн, хувиар %		100			25	75	81		50

Тайлбар: (+) Эерэг нөлөөлөл (-) Сөрөг нөлөөлөл (х) Ямар нэг эерэг, сөрөг нөлөөгүй

- 3.5.** Эдийн засагт шууд байдлаар үзүүлэх нөлөөллийн 43.75% нь ямар нэг эерэг, сөрөг нөлөөгүй, 18.75% нь эерэг, 37.5% нь сөрөг нөлөөтэй байна.
- 3.6.** Агуулахын үйл ажиллагааны явцад газрын тосны бүтээгдэхүүн хүлээн авах, түгээх явцад дуу чимээ үүсэх, ажилчдын хэрэглээнд ус ашиглах, осол аваарын эрсдэл, агаарыг бохирдуулагч бодис ялгарах зэрэг нь дунд зэргийн эрчимтэйгээр нөлөө үзүүлж болзошгүй. Харин орон нутагт ямар нэгэн эерэг, сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй.
- 3.7. Байгалийн өнгө төрх, түүх соёлын дурсгалт зүйл, археологи, палеонтологийн олдвор:**
- 3.7.1.** Үйл ажиллагааны үед байгалийн өнгө төрх өөрчлөгдөн ойр орчмын газрын хөрс, ургамлын нөмрөг технологи ажиллагаатай холбоотойгоор эвдрэлд орох зэргээр шууд бөгөөд урт хугацааны нөлөөлөл бий болох ч энэ цар хүрээ багатай байна. Тухайлбал агуулахын талбайн хэмжээтэй тэнцэхүйц өөр талбайд, эсвэл сум, багийн нөхөн сэргээлт, мод, зүлэгжүүлэлт хийх шаардлагатай байгаа газарт ногоон байгууламжийн ажлыг гүйцэтгэх ажлуудыг холбогдох ажилтан албан хаагчидтай хамтран хэрэгжүүлж болно.
- 3.8. Эдийн засаг нийгмийн асуудал:**
- 3.8.1.** Нийгэм эдийн засгийн хувьд ажлын байр нэмэгдүүлэх, улсын болон орон нутгийн татварын орлого нэмэгдэх зэрэгт шууд дунд зэргийн эрчимтэйгээр эерэг нөлөөлнө. Хог хаягдлын хувьд хаягдал хатуу болон тусгай хог хаягдлыг ангилан Орон нутгийнхаа

тохижилт үйлчилгээний газартай гэрээтэй байнга хамтран ажилладаг тул эерэг нөлөөллийг бий болгож байна.

3.9. Агаарын чанарт үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл:

3.9.1. Газрын тосны бүтээгдэхүүнээс агаарт дэгдэх нэгдлүүд: нүүрстөрөгчид, бензин, бензол, хүхэрт устөрөгч, хүхрийн диоксид, нүүрстөрөгчийн оксид, азотын оксид, бензпирен юм.

3.9.2. Агуулахын үйл ажиллагааны явцад шатахуун хадгалах, түгээхэд уурших, машины тээвэрлэлтээс хийсэх тоос шороо нь орчны агаарыг бохирдуулах нэг эх үүсвэр болно. Мөн машин механизмаас гарах утаа агаар орчныг бохирдуулах бас нэг эх үүсвэр болно. Төслийн орчны нөлөөлөлд өртөх бусад хүчин зүйл харьцангуй бага байна. Хуурайшилттай үед агаарт тоосны дэгдэлт нэмэгдэнэ. Энэ нь хуурайшилт ихтэй хавар, намрын улиралд сул хөрс шороо салхинд хийсч ойр орчны агаарыг тоосоор бохирдуулдаг бөгөөд орчны өнгө үзэмжийг алдагдуулдаг.

3.9.3. Агаарын чанарт нөлөөлөх гол үзүүлэлтүүдийг дор үзүүлэв:

- Шатахуун түгээх, зөөвөрлөх, хадгалах үед үүсэх шатахууны ууршилт
- Шатахуун тээвэрлэх болон бусад тээвэрлэлтээс үүсэх тоос
- Машин механизмаас гарах утаа

3.10. Хөрсөн бүрхэвчид үзүүлэх нөлөөлөл:

3.10.1. Хөрсөнд болзошгүй ослын улмаас болон шатахуун хадгалах сав цоорч хөрсөнд шатахуун алдагдвал хөрс бохирдох, хөрсний үржил шим багасах, хөрсний микроорганизм хордож болзошгүй зэрэг сөрөг нөлөөлөл үзүүлнэ.

3.10.2. Шатахуун шүүрч гоожиж алдагдах явдал нь савны битүүмжлэл алдагдах янз бүрийн байдлаар гэмтэл үүсэх мөн савыг халиулан шатахуун асгах, технологийн тоног төхөөрөмжүүдэд гэмтэл гарсан зэрэг шалтгаанаас болж гардаг.

3.10.3. Шатахууны шүүрэлт ба гоожилтын алдагдал хамрах талбай болон цаг хугацааны хувьд жигд биш байдаг онцлогтой. Шүүрэлт гоожилтын бас нэг онцлог бол тухайн объектын ашиглалтын нийт хугацааны туршид ямар нэг хэмжээгээр гарч байдаг явдал юм.

3.10.4. Иймээс тухайн үед гарч байгаа шүүрэлт, гоожилтын алдагдлын хэмжээ хязгаарлагдмал байлаа ч гэсэн өөр газраар дахих алдагдал гарч болох учраас объектын газар талбай байнга ямар нэг хэмжээгээр бохирдох явдал гарч болно.

3.10.5. Тооцоогоор хэвийн хорогдлын 60% нь хадгалалтын үеийн ууршилтаар агаарт цацагдаж, үлдсэн 40 % буулгах түгээх үеийн алдагдал болно. Буулгах үеийн алдагдалд: технологийн тоног төхөөрөмжийн засвар үйлчилгээний ажил хийх үеийн шатахуун асгах 20%, тоног төхөөрөмжийн битүүмжлэл алдагдснаас шатахуун алдагдах 10%, бусад шалтгаанаар алдагдал гарах 10% байдаг.

3.10.6. Газрын тосны бүтээгдэхүүн нь хөрсөнд бүрэн нэвчиж түүнийг усанд хорохооргүй болгодог ба микрофлорууд, ургамлууд тэжээгдэх нөхцөлгүй болж үхдэг байна. Үүнээс гадна хөрс наалдан барьцалдах бөгөөд хатуурдаг.

3.11. Ургамлан бүрхэвчид үзүүлэх нөлөөлөл:

3.11.1. Газрын тосны бүтээгдэхүүн хөрсний үржил шим, ургамлын газар дээрх болон доорх фитомассыг багасгах хортой нөлөөлөлтэй. Газрын тосны бүтээгдэхүүнээр бохирдсон хөрсөнд исэлдэн ангижрах ферментийн үйлчлэлээр явагдах урвалын хурд огцом удааширч, хөрсний хүчилтөрөгчийн грим мууддаг.

3.11.2. Төрөл бүрийн ургамал газрын тосны бүтээгдэхүүний бохирдлоос янз бүрийн хэмжээгээр ходохын хамт ургамлын бүрхүүлийн дулаан ялгаруулах чанарыг алдагдуулдаг.

3.12. Эрүүл мэндэд үзүүлэх нөлөөлөл:

3.12.1. Газрын тосны бүтээгдэхүүн нь тээвэрлэлт, хадгалалт, хэрэглээний шинжээс хамаарч хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд тодорхой хэмжээний сөрөг нөлөө үзүүлнэ. Энэ нөлөө

нь хүний эд эс эрхтэнийг цоцроох үйлчилээс эхлээд гүнзгий хордлогод оруулна. Мөн байгаль орчныг хэт бохирдуулах, амьтан ургамлыг хөнөөх, хүний амьдрах орчныг доройтуулах сөрөг нөлөөтэй билээ.

ДӨРӨВ. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТУХАЙН ЖИЛИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ГОЛ ЗОРИЛТ

- 4.1. Энэхүү байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг Байгаль орчин аялал жуулчлалын сайдын 2019 оны 10 дугаар сарын 29-ны өдрийн А/618 дугаар тушаалаар батлагдсан Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журам, аргачлалын дагуу боловсруулсан бөгөөд төслийн үйл ажиллагааны явцад байгаль орчин, ажилчдын эрүүл мэндэд нөлөөлж болзошгүй сөрөг нөлөөллүүдийг тодорхойлж, тэдгээрийг бууруулах арга хэмжээ, түүнд шаардагдах хөрөнгө зардал, баримтлах дүрэм журам, стандартуудын хамт нэгтгэн үзүүлэв.
- 4.2. 2026 оны БОМТ-г хэрэгжүүлэхэд **7,775,000₮** (долоон сая долоон зуун далан таван мянган төгрөг) - өөр төлөвлөлөө.
- 4.3. Эдгээр зардлууд нь байгаль орчныг хамгаалах чиглэлээр хийх ажлын шууд зардлууд бөгөөд бусад урьдчилан тогтоох боломжгүй болон туслах чанарын ажлын зардлыг энд оруулаагүй болно.
- 4.4. Төсөл хэрэгжүүлэгч нь “Газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулах” төслийн 2026 оны Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн үр дүнгийн тайланг Байгаль орчин аялал жуулчлалын сайдын А/618 дугаар тушаалаар батлагдсан “Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журам”-ын 4.1-д заасны дагуу 2026 оны 11 дүгээр сарын 01-ний дотор харьяалагдах аймаг, нийслэлийн байгаль орчны газарт 3-аас доошгүй хэвлэмэл хувь болон цахим хэлбэрээр хүргүүлнэ.

ТАВ. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулахын 2026 онд байгаль орчныг хамгаалах менежментийн төлөвлөгөөний хүрээнд хийх ажлын гол зорилго нь үйл ажиллагааны төлөвлөлтийг оновчтой хийж, цаашид учрах болзошгүй эрсдэл, сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх явдал юм.

Байгаль орчны ерөнхий үнэлгээгээр тогтоосон сөрөг нөлөөллийг бууруулах зөвлөмж, компанийн байгаль хамгаалах бодлого зэрэгтэй уялдуулан 2026 онд хүрээлэн буй орчноо хамгаалах зорилгоор сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөөг гаргав.

Хүснэгт 11. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах ажлын төлөвлөгөө

№	Болзошгүй сөрөг нөлөөллүүд	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Нэгжийн зардал (мян.төг)	Тоо хэмжээ	Нийт зардал (мян.төг)	Хэрэгжүүлэх хугацаа, давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Агаарын чанар									
1	Машин техникийн хөдөлгөөнөөс үүсэх тоосжилт (PM10, PM2.5)	Газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулахын гадна болон дотор орчны зохион байгуулалтыг сайжруулах чиглэлээр хийгдэх арга хэмжээ	Агуулахын эзэмшлийн талбайг хамруулах	м.кв	200,000₮	1	200,000₮	11 дүгээр сард	- Усны тухай хууль; - Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль
		Агуулахын гадна болон дотор талбайн орчимд усалгаа, цэвэрлэгээ хийх, автомашины явалтаар үүссэн тоосонцрыг зайлуулах	Агуулахын гадна дотор талбайд		200,000₮	1	200,000₮	10 дугаар сард	
Амьтны аймаг									
2	Газрын тосны бүтээгдэхүүнээс хордох замаар амьтдын аймагт сөрөг нөлөөлөл үүсэх	Газрын тосны бүтээгдэхүүнийг хадгалах сав ёмкость, агуулахын барилга байгууламжийн битүүмжлэлийг сайжруулах, мэрэгч болон бусад амьтад	Агуулахын талбайд	м.кв	100,000₮	1 удаа	100,000₮	10 дугаар сард	- Амьтны тухай хууль; - Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль

		нэвтрэх боломжийг бууруулах							
Нийт		500,000 ₮							

ЗУРГАА. ОРЧНЫ ТОХИЖИЛТ, НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Хүснэгт 12. Орчны тохижилт, цэцэрлэгжүүлэлтийн төлөвлөгөө

№	Орчны тохижилт, цэцэрлэгжүүлэлтийн зорилт	Нөхөн сэргээлтийн арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар хэмжээ	Хэмжих нэгж	Тоо хэмжээ	Нэгжийн зардал, төг	Нийт зардал төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	“Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөний хүрээнд тухайн бүс нутгийн байгаль, цаг уурын нөхцөлд зохицсон мод, сөөг тарих	Тарьсан мод, сөөгийг услах, хөрс сийрүүлэх, хог ургамал цэвэрлэх, хамгаалах, тайрах, хэлбэржүүлэх болон шаардлагатай үед хатсан, ургаагүй суулгацыг нөхөн тарих	Говьсүмбэр аймгийн урд хэсэгт байрлах ойн зурвас газарт	ш	140	13,500₮	1,890,000₮	10 дугаар сард	- Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн “Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөний холбогдох зарлиг; - MNS 6772:2019 стандарт; - Мод, сөөг тарих, арчлах холбогдох аргачлал
Нийт		1,890,000 ₮							

Хүснэгт 13. Ногоон байгууламжийг нөхөн сэргээх тохижилтын төлөвлөгөө

№	Орчны тохижилт, цэцэрлэгжүүлэлтийн зорилт	Нөхөн сэргээлтийн арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар хэмжээ	Хэмжих нэгж	Тоо хэмжээ	Нэгжийн зардал, төг	Нийт зардал төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Ногоон байгууламжийн арчилгаа	Талбайн хөрсийг бордох, хөрсний чанарыг сайжруулах	Агуулахын захиргааны барилгын баруун талд	ш	1	500,000₮	500,000₮	10 дугаар сард	- Мод тарих гарын авлага; - MNS 6772:2019 Мод, сөөгийг хэлбэржүүлэх. Техникийн шаардлага; - Мод, сөөг тарих, арчлах холбогдох аргачлал;
2	Ногоон байгууламжийн ургалт сайжруулах, хүнд машин механизм болон хүний үйл ажиллагаагаар хугарч гэмтэх, халцарч, зулгарахаас хамгаалах	Ургалтад анхаарал, хяналт тавих, усалгаа, тордлогоо байнга хийх, ногоон байгууламжийн орчимд хаалт, хамгаалалт тавих/ цэцэрлэг, зүлэг ногоо услах		ш	1	525,000₮	525,000₮	10 дугаар сард	
Нийт		1,025,000 ₮							

ДОЛОО. ТҮҮХ, СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Төслийн хүрээнд барилга байгууламжийг барих, газар шорооны ажлын үед газрын хөрсөн доороос түүхийн дурсгалт зүйл, соёлын өв илэрсэн тохиолдолд Соёлын өвийг хамгаалах тухай хуулийн 38.3-т заасны дагуу ажлаа зогсоож, энэ тухай сумын Засаг дарга болон уг асуудлыг хариуцсан байгууллагад нэн даруй мэдэгдэх шаардлагатай.

Хүснэгт 14. Түүх, соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө

№	Нөлөөлөлд өртөх түүх, соёлын өв	Хамгаалах арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар, хэмжээ	Тоо хэмжээ	Нэгжийн зардал, төг	Нийт зардал, төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
	1	2	3	4	5	6	7	8
1	Төслийн үйл ажиллагааны явцад урьд өмнө бүртгэгдээгүй археологи, палеонтологи, түүх, соёлын дурсгал болон олдвор санамсаргүй илрэх	Түүх, соёлын дурсгал болон археологи, палеонтологийн олдвор илэрсэн тохиолдолд тухайн хэсгийн ажлыг нэн даруй зогсоож, олдвор болон орчныг хөдөлгөхгүйгээр түр хамгаалалтад авч, хязгаарлах тэмдэг, тууз байрлуулах, Сум, аймгийн холбогдох байгууллага болон соёлын өвийн асуудал хариуцсан мэргэжлийн байгууллагад нэн даруй мэдэгдэж, мэргэжлийн байгууллагын дүгнэлт, зөвшөөрөл иртэл үйл ажиллагааг үргэлжлүүлэхгүй байх	Төслийн талбай, нөлөөллийн бүс	1	50,000₮	50,000₮	10,11 дүгээр сард	- Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль
2	Нийт	50,000₮						

НАЙМ. ОСОЛ, ЭРСДЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Болзошгүй осол, эрсдлээс урьдчилан сэргийлэх, ажилчдын эрүүл мэндийг хамгаалахын тулд осол эрсдлийн менежментийн төлөвлөгөөг боловсрууллаа.

Хүснэгт 15. Осол, эрсдлийн менежментийн төлөвлөгөө

№	Болзошгүй аюул, осол, сөрөг нөлөөлөл	Урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар, хэмжээ	Тоо хэмжээ	Нэгжийн зардал, төг	Нийт зардал, төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
	1	2	3	4	5	6	7	8
	Цаг агаарын үзэгдэл, ажилчдын хариуцлагагүй байдлаас шалтгаалан осол гарах	Ажилтан албан хаагчдад сургалт зохион байгуулах, аюулгүй ажиллагааны талаарх мэдээллийг өгч байх, самбартай болох	Газрын тосны бүтээгдэхүүнийг ачиж буулгах, тээвэрлэх, хадгалах зэрэг үйл ажиллагаануудын үед хэрэгжүүлэх ХХАА-ны гарын авлагатай болох	ш	240,000₮	240,000₮	10 дугаар сард	- Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хууль; - Галын аюулгүй байдлын тухай хууль;
		Болзошгүй аюул ослын үед ашиглах багаж хэрэгсэл, холбооны хэрэгсэлтэй болох	Ус, элс шороо, хүрз, цэвэрлэгээний бодис, материал	ш	50,000₮	50,000₮	10 дугаар сард	- Галын аюулгүй байдлын тухай хууль;
Нийт		290,000₮						

ЕС. ХОГ, ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Хүснэгт 16. Хог, хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө

№	Хог хаягдлын ангилал	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Нэгжийн зардал, мян.төг	Тоо, хэмжээ	Нийт зардал мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Ахуйн	Ахуйн хэрэглээнээс гарсан цаас, сав, баглаа, боодол, нэг удаагийн аяга, таваг, халбага, амны цаас, гялгар уут, бичгийн хэрэгслийн цаас, амны алчуур, хүнсний бүтээгдэхүүний цаасан сав баглаа боодол гэх мэт хог хаягдлыг тусгай зориулалтын тагтай төмөр саванд ангилан ялгаж, “Тохжилт Сүмбэр” ОНӨААТҮГ-аар ачуулж зайлуулах	Агуулахын талбайд	тонн	70,000₮	2	140,000₮	10,11 дүгээр сард	- Хог хаягдлын тухай хууль
3	Аюултай	газрын тосны бүтээгдэхүүн санамсаргүй асгарсан тохиолдолд шингээж авсан цаас, алчуур, бохирдсон бээлий, түлштэй харьцсан цаас, даавуу, элс, шороо, шүүлтүүр зэрэг аюултай хог хаягдлыг аюултай хог	Агуулахын талбайд	кг	4,500₮	100 кг	450,000₮	11 дүгээр сард	- Хог хаягдлын тухай хууль; - Аюултай хог хаягдлын холбогдох журам

		хаягдлыг тээвэрлэж устгах тусгай зөвшөөрөл бүхий “Элмент” ХХК-аар устгуулах							
3	Шингэн хог хаягдал	Газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулахын ариун цэврийн өрөө бусад хэрэглээнээс гарах ахуйн бохир усыг цуглуулах 20 м ³ багтаамжтай бохирын цооногт цуглуулж, ариутгал халдваргүйжүүлэлт хийх, бохирыг соруулж зайлуулах	Агуулахын талбайд	м.куб	90,000₮	2	180,000₮	10, 11 дүгээр сард	- Хог хаягдлын тухай хууль
4	Нийт	770,000₮							

АРАВ. ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР

Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр байгаль орчны бүрэлдэхүүн хэсэг тус бүрийн одоогийн төлөв байдлыг тодорхойлох, цаашид авах арга хэмжээг төлөвлөж хийхэд чухал ач холбогдолтой. Тиймээс 2026 онд хийгдэх орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийг танилцуулж байна.

Хүснэгт 17. Орчны хяналт шинжилгээний төлөвлөгөө

№	Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлтүүд	Хяналтын цэгийн байршил	Хугацаа ба давтамж	Давтамжийн тоо	Нэгжийн зардал, төг	Нийт зардал, төг	Тайлбар	Баримтлах стандарт, арга, аргачлал
1	2	3	4	5	6	7	8	
Агаарын чанарын мониторинг								
1	Хорт хий, бохирдуулагч, дуу чимээний түвшин: - Тоос /TSP, PM10, PM2.5/ - CO2 - SO2 - NO2 - Дуу шуугиан	3 цэгт (ГТБА-ын резервуарын парк доторх талбай, ачиж буулгах талбай, ажлын байрны гадна болон дотор орчин)	10 дугаар сард	1	60,000₮	360,000₮	6 дээж авах	- Агаарт байх бохирдуулах бодисын хүлцэх хэм хэмжээ, Техникийн ерөнхий шаардлага /MNS 5885 : 2008/; - Агаарын чанар. Техникийн ерөнхий шаардлага /MNS 4585:2016/;
Хөрсний чанарын мониторинг								
2	Нянгийн бохирдол: - (1гр-д) Колититр - Cl.perferingens титр	Хог хаягдлын цэгүүдийн орчмоос	10 дугаар сард	1	40,000₮	160,000₮	4 дээж авах	- Байгаль хамгаалал. Хөрс. Ариун цэврийн байдлын үзүүлэлтүүдийн нэр төрөл /MNS 3985 - 1987/; - Хөрсний чанар. Хөрс бохирдуулагч бодис,
3	Хөрсний үржил шим тодорхойлох: - Агрохими	ГТБА-ын резервуарын паркийн орчим,						

	- Механик бүрэлдэхүүн	ачиж буулгах талбай, (нөлөөлөлд бага өртсөн эрүүл талбай)						элементүүдийн зөвшөөрөг дох дээд хэмжээ /MNS 5850:2008/; - Хөрс. Эрүүл ахуйн үзүүлэлтүүдийн зөвшөөрөгдох хэмжээ /MNS 3297:1991/; - Хөрс. Дээж авах, савлах, тээвэрлэх, хадгалах журам /MNS 2305 : 1995/
4	Хөрсөн дэх хүнд металлын агууламж тодорхойлох: - 11 хүнд металл (Cu, Zn, Cd, Pb, As, Ni)	(ГТБА-ын резервуарын паркын орчим, ачиж буулгах талбай, (нөлөөлөлд бага өртсөн эрүүл талбай)	10 дугаар сард	1	40,000₮	160,000₮	4 дээж авах	
Усны чанарын мониторинг								
5	Усны химийн ерөнхий болон хүнд металлын шинжилгээ	Гүний худгийн ус	10 дугаар сард	1	160,000₮	160,000₮	1 дээж авах	- Байгаль орчин. Хүний эрүүл мэндийн хамгаалалт. Аюулгүй байдал. Ундны ус. Эрүүл ахуйн шаардлагууд болон чанарын хяналт /MNS 900:2018/; - Усны чанар. Газрын доорх усны бохирдуулагч бодисын зөвшөөрөгдох дээд хэмжээ MNS 6148 : 2010;
Нийт		840,000₮						

**АРВАН НЭГ. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ УДИРДЛАГА
ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

Газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулахын үйл ажиллагаанаас үүсэх аливаа нөлөөллийг арилгах, таслан зогсоох, байгаль хамгаалах үйл ажиллагааг удирдлага, зохион байгуулалтаар хангах, хуулийн хүрээнд хүлээсэн үүргээ биелүүлэх ажлыг хэрэгжүүлнэ.

Хүснэгт 18. Удирдлага, зохион байгуулалтын төлөвлөгөө

№	Төлөвлөсөн арга хэмжээ	Урьдчилан тооцсон төсөв мян.төг	Хэрэгжүүлэх хуваарь 2026 он				Хариуцсан албан тушаалтан	Тайлбар
			I улирал	II улирал	III улир ал	IV улирал		
1	Байгаль орчны гамшигт үзэгдэл, гал түймэр, тэсэрч дэлбэрэх, гэнэтийн ослоос урьдчилан сэргийлэх, осол гарсан тохиолдолд шуурхай хэрэгжүүлэх арга хэмжээг зохион байгуулах талаар 2026 онд 1 удаа сургалт, сурталчилгааны ажлыг мэргэжлийн байгууллагатай хамтран зохион байгуулах	196,000₮					ХАБЭА ажилтан	- Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал; - Галын аюулгүй байдлын тухай хууль; - Эрүүл ахуйн тухай хууль, тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангуулна.
2	Байгаль хамгаалахад Сүмбэр сумын холбогдох ажилтнуудын оролцоог идэвхжүүлэх, уулзалт зөвлөгөөн зохион байгуулах, тэдний санал зөвлөмжийг 2027 оны БОМТ-нд тусгах	250,000₮					ХАБЭА ажилтан	- Байгаль орчны хууль журам, стандарт хэрэгжинэ.

3	Ажилтны эрүүл мэндийг тандах, ердийн болон мэргэжлээс шалтгаалсан өвчнийг эрт үед нь илрүүлж, хөдөлмөрийн чадвар алдалтыг бууруулах, өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр эрүүл мэндийн хугацаат үзлэгийг зохион байгуулах.	1,000,000₮					ХАБЭА ажилтан, хүний нөөцийн менежер	- Эрүүл мэндийн сайдын 2026 оны 215-р тушаал (ажилтны эрүүл мэндийн үзлэгийн журам)-ын хэрэгжилтийг хангуулна.
4	Газрын тосны бүтээгдэхүүний агуулахын ажилтнуудад ажлын хувцас, хамгаалалтын хэрэгслээр (өвөл зуны малгай, гутал, хувцас, нүдний шил гэх мэт) хангах, ариун цэврийн хэрэгслийн (гар нүүрний саван, эдийн саван, угаалгын нунтаг) гэх мэт хангамжийг олгох.	614,000₮					ХАБЭА ажилтан, Санхүүгийн алба	- Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа бүрэн хангагдана.
Нийт		2,060,000₮						

АРВАН ХОЁР. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХЭРЭГЖИЛТИЙГ НӨЛӨӨЛЛИЙН БҮСИЙН ОРШИН СУУГЧДАД ТАЙЛАГНАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Төслийн хүрээнд Байгаль хамгаалах чиглэлээр хийсэн ажлаа тайлагнах, 2027 оны байгаль хамгаалах төлөвлөгөөнд оршин суугчдын зүгээс оруулах санал хүсэлтийг авах, үйл ажиллагаандаа нэвтрүүлэх зорилгоор энэхүү төлөвлөгөөг боловсруулав.

Хүснэгт 19. Нөлөөллийн бүсийн оршин суугчдад тайлагнах төлөвлөгөө

№	БОМТ болон төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг тайлагнахад оролцогч талууд	Тайлагнах хэлбэр	Мэдээллийн агуулга	Зохион байгуулах хугацааны тов	Тайлагнах зардал, мян.төг	Хариуцан зохион байгуулах албан тушаалтан	Зохион байгуулах газар
1	Говьсүмбэр аймгийн Сүмбэр сумын Ганзам багийн иргэдийн нийтийн хурлын төлөөлөл	Хэлэлцүүлэг, Илтгэл	2026 оны БОМТ-ний хэрэгжилт	2026 оны 11 дүгээр сард	400.000₮	ХАБЭА ажилтан	Сүмбэр сумын Ганзам багийн иргэдийн нийтийн хурлын танхим
	2026 оны БОМТ-ний биелэлтийн үр дүнгийн тайланг Говьсүмбэр аймгийн байгаль орчны газарт хүргүүлнэ.	3 хувь хэвлэж хүргүүлэх	БОМТ-ний биелэлтийн үр дүнг тодорхой тусгаж, фото зургаар баримтжуулсан байх	2026 оны 11 сарын 01-ний дотор	-	ХАБЭА ажилтан	Говьсүмбэр аймгийн байгаль орчны газарт
Нийт				400.000₮			

**АРВАН ГУРАВ. 2026 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН
ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ НЭГДСЭН ТӨСӨВ**

№	Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний үзүүлэлтүүд	Төсөв /мян.төг/
1	Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө	500,000 ₮
2	Орчны тохижилт, нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө	2,915,000₮
3	Осол, эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө	290,000₮
4	Хог, хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө	770,000₮
5	Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр	840,000₮
6	Удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөө	2,060,000₮
7	Тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг нөлөөллийн бүсийн оршин суугчдад тайлагнах төлөвлөгөө	400,000₮
	Нийт	7,775,000₮